

searching for social support (which contribute to the child's socialization) are peculiar to the mothers with an adequate maternal attitude (MA) style. Women with an inadequate MA style (anxious, ambivalent and emotionally-withdrawn) usually choose the strategy of avoiding problems, which is manifested in helplessness, aggressiveness and great distance in their relations with children. In order to master active coping-strategies, it is necessary to use the technologies of recreational psychology – recreational institutions, designing situations in a group. The experiment involved 140 mothers of abnormal children, who were divided into 4 groups, depending on their MA style. The following methods were used: technique "Coping-strategies indicator" by D. Amirchan, the technique of affiliation motives by A. Mekhrabin, "The questionnaire of maternal attitude style towards a child with special needs" by T. Dehtiarenko, O. Ziborova. After staying at a summer recreational camp, the indices of active coping-strategies have increased in the groups of mothers with anxious and ambivalent styles of attitude, as they needed social and emotional support more than others. The carried out diagnostics has shown the statistically significant decrease of maternal attitude inadequacy in all observed groups. The lack of necessary information, the absence of the access to the social experience of overcoming the same situations, and poor support of the surrounding people complicate the formation of active coping-strategies in the behaviour of abnormal children's mothers. The research results confirm the efficiency of the capacity of recreation psychology technologies in mastering active coping-strategies by women who have children with special needs.

Keywords: style of maternal attitude, stressful situation of child's abnormality, coping strategies, socio-psychological adaptation.

Подано до редакції 01.09.2016

УДК: 159.964

Наталія Олександрівна Іванова,
аспірант кафедри глибинної корекції та психосоціальної реабілітації,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
бульвар Шевченка, 81, м. Черкаси, Україна

РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ ВИЯВУ MAZOХІЗМУ У СВІТЛІ ПСИХОДИНАМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

У статті розглянуто проблему мазохізму з позицій психодинамічної теорії, яка зорієнтована на цілісне пізнання психіки в її свідомих та несвідомих проявах. Подано загальний аналіз феномену мазохізму як предмету психологічних досліджень, розкрито основні підходи до його розуміння. Акцент ставиться на дослідженні внутрішніх детермінант (неусвідомлюваних), які обумовлюють виникнення мазохістичних нахилів, пов'язаних з едіпальним періодом розвитку суб'єкта. Представлено взаємозв'язок мазохізму із самодепривацією. Доведено наявність взаємозв'язку релігійної віри з тенденцією до самопокарання, що обумовлено неусвідомлюваним почуттям провини, яке передається за допомогою образу розп'яття на хресті та інших подібних символів.

Ключові слова: активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), глибинне пізнання, едіпальна залежність, мазохізм, почуття провини, психодинамічна теорія, релігія, релігійні течії, самодепривація, самопокарання, тенденція «до психологічної смерті».

Традиційний підхід до пізнання мазохізму пов'язує цей феномен із статевою перверсією, при якій для отримання суб'єктом сексуального задоволення необхідно, щоб йому завдали фізичних страждань. Однак, зв'язок мазохізму із сексуальним задоволенням не є однозначним. Аналіз літератури переконує, що у взаємозв'язку мазохізму з едіпальною залежністю суб'єкта провідним наслідковим ефектом є почуття провини. Саме воно штовхає суб'єкта в позицію жертви, яка може виявлятися у різних формах мазохізму, включаючи і моральний мазохізм.

Значне місце в психологічних дослідженнях посідає проблема різноманітних форм духовного досвіду, зокрема його впливу на особистісний розвиток суб'єкта. Дослідники підкреслюють можливість

існування взаємовиключаючих форм поведінки віруючого: конструктивної (автентичної) та деструктивної (неавтентичної). Останнє пов'язане з хибними формами релігійності, які можуть блокувати розвиток особистості та її моральне самовдосконалення. До характеристик неавтентичної віри відносять: ригідність, відступ від реальності, блокування активності суб'єкта, що є також характерними проявами мазохістичних тенденцій особистості.

Ця робота виконується в ракурсі психодинамічної теорії (розробленої академіком НАПН України, професором Т. С. Яценко), яка ставить акцент на цілісному пізнанні психіки суб'єкта в свідомих і несвідомих виявах, з урахуванням внутрішніх (неусвідомлюваних) передумов виникнення особистісної

проблеми. Особистісна проблема суб'єкта (в даному контексті) полягає в тому, що в його життєвій активності починає домінувати мортидно-руйнівна тенденція «до психологічної смерті», що імпотує психіку та має вияв у мазохізмі, який супроводжується самопокаранням.

Мета статті – об'єктивувати глибинні чинники виникнення мазохістичних тенденцій у релігії.

Термін «мазохізм» введено в науковий обіг віденським психіатром Р. фон Крафт-Ебінгом [14] згідно з іменем австрійського письменника Л. фон Захер-Мазоха [2], в роботах якого наводиться опис цього феномену. Вчений характеризував мазохізм як «сексуальне порушення, при якому пацієнт відчуває статеве збудження і задоволення, коли партнер заподіює йому фізичні та моральні страждання» [14, 190]. Останнє обумовило соціальну стандартизацію поняття «мазохізм»: статеве (сексуальне) порушення, розлад (перверсія, збочення, девіація), при якому сексуальне збудження і задоволення пов'язується з фізичними чи психічними стражданнями (насильство, фізичний біль, образа, приниження, психологічний дискомфорт) [1; 5; 8; 9; 21].

У контексті заявленої проблеми здійснено аналіз наукових джерел, що обумовило розуміння мазохізму як деструктивного імпульсу, спрямованого на самого себе, при якому отримання задоволення пов'язане зі стражданнями, приниженнями та насиллям. У психіатрії виділяють мазохізм як якість або склад особистості, «схильної направляти деструктивну, хворобливу або образливу поведінку проти самої себе, заподіювати собі біль, страждання і при цьому відчувати безпосереднє почуття задоволення, полегшення, морального задоволення» [1, 203]. Оксфордський словник загальної медицини виділяє мазохізм як одну з форм особистості, для якої характерна виражена тенденція до психологічного самокаутування, самоприниження [9].

Словник психоаналітичних термінів визначає категорію морального мазохізму, який ґрунтується на неусвідомлюваному почутті провини, яке обумовлює виникнення тенденції до підпорядкування своєму садистичному Супер-Его. Поняття базується на ідеї про те, що Супер-Его черпає моральну силу з інстинктивної агресивної енергії, яка розряджається шляхом «виплескування» на Его [7].

Отже, мазохізм приглушує інстинкт самозбереження та актуалізує самопокарання. З Фрейд вказував, що за таких умов принцип задоволення паралізується і знаходиться під наркозом [15]. Це вказує на можливість виникнення напруженості енергії, яка зазвичай відчувається як невдоволення. Збільшення невдоволення може задаватися ззовні або зсередини, чим створюється ризик виникнення деструктивної поведінки, до якої відноситься мазохізм.

Психодинамічний формат дослідження ставить акцент на вивченні мазохізму в контексті його внутрішньої детермінованості, що пов'язано з

едіпальним періодом розвитку суб'єкта. Ця гіпотеза підтверджується дослідженнями З. Фрейда, який стверджував, що мазохізм виникає на основі інцестуозної (кровозмішеної) прив'язаності до батьків [14-15]. Емпіричний матеріал, який напрацьовано в рамках психодинамічної теорії, дає підстави стверджувати, що за стражданнями, самопокаранням та самокаутуванням стоїть чуттєве притяжіння до первинного лібідного об'єкту, яке вказує на причетність едіпальної залежності до виникнення мазохізму. В едіпальний період відбувається блокування лібідних потреб дитини у єднанні з батьківською персоною через заборони, обмеження певними нормами і соціальними табу. Т. С. Яценко зазначає, що табуйовані обмеження призводять до капсулювання нереалізованої лібідної енергії [22, 35]. Неможливість реалізації єднання з лібідними об'єктами породжує у суб'єкта почуття неповноцінності, провини, що пов'язано з тенденцією до самопокарання. Через відсутність можливості реалізувати заборонене бажання, психіка породжує деструктивні форми поведінки, до яких відноситься феномен мазохізму. Заподіяння собі суб'єктом фізичної та психічної шкоди обумовлює зниження почуття провини [25]. Таким чином, мазохізм характеризується деструкцією психіки, до формування якої причетні едіпальні мотиви.

Вищезазначене дає підстави констатувати, що мазохізм характеризується як нездатність лібідо долати бар'єри, що обумовлює виникнення деструктивних форм поведінки. В процесі мазохізму вивільняється мотридна (руйнівна) енергія. За таких обставин мазохізм є парадоксальним способом самоадаптації, при якому виникають передумови інтеграції самопокарання та принципу задоволення.

Феномен мазохізму пов'язаний з самодепривацією, яка розглядається як форма агресії, що зорієнтована на самого себе (самопокарання, обмеження можливостей задоволення власних потреб або їх блокування). Самодепривація є результатом аутодеструктивної поведінки, яка зумовлює руйнівні тенденції у ставленні людини до дійсності. Такі тенденції розвиваються за порушення співвідношення між двома різновидами реальності – зовнішнім і внутрішнім. Згідно з психодинамічною позицією (Т. С. Яценко), ознаками самодепривації є: переважання емоцій над рацією; почуття провини над бажанням просоціального ствердження; втеча від чуття самотності та соціальної неуспішності за допомогою захисних відступів від реальності (втеча в себе самого). Тенденції до самодепривації та мазохістичні нахили детерміновані едіпальною залежністю суб'єкта, зокрема блокуванням лібідо і підвищенням вираженості мортидної енергії, зверненої на самого себе [25].

У релігійному контексті самодепривація знаходить вияв у аскетизмі – крайня ступінь утриманості від життєвих благ задля активізації «надчуттєвих» резервів психіки та досягнення етичного ідеалу досконалості, єднання з Богом. Такий вид духовної прак-

тики є характерним для християнства, яке характеризує аскезу як прагнення людської волі до надбання Божественної благодаті, що рятує, зцілює, перетворює і відновлює людське єство, яке піддалося гріхопадінню. Пости, відмова від потреб матеріального світу, довготерпіння та смиренність – все це, в розумінні цієї релігії, наближує віруючого до Божественної любові та благодаті, які звільнюють від гріхів (нівелиують відчуття провини) [там само].

Для нашого дослідження набуває ваги позиція В. Райха, який підкреслював можливість розрядки, реалізації накопиченої енергії у «стосунках» віруючого із Богом [11]. Взаємозв'язок релігійної віри та тенденції до самопокарання та страждання, що є характерними для мазохізму, представлені в роботах, В. Райха [11], Т. Рейка [6], З. Фрейда [14-17], Е. Фрома [18-20], Т. С. Яценко [22-26] та її послідовниці О. В. Педченко [10]. Почуття провини обумовлює виникнення неусвідомлюваного прагнення до самопокарання, яке передається за допомогою образу розп'яття на хресті, або проявляється в особливих символічних позах: колінопреклоніння; молитовне складання рук; зігнута спина під вагою хреста; розп'яте прищавлене тіло, обумовлене смертю у спокуті.

Поширеним універсальним явищем у релігійних течіях є фрустрація та заперечення фізичних і емоційних потреб, а також дійсне заподіяння болю собі (обрізання, самобичування, жертвоприношення та ін.). Подібні погляди щодо наявності мазохістичних тенденцій у релігії висловлював Д. Ранкур-Лаферьер, який вважав, що «смиренність, яку досягають віруючі православні християни шляхом боротьби, бажаючи наблизитися до образу Христа, здійснюється через самоприниження і саморуйнування, тобто в певних ситуаціях є мазохістичною» [12, 71].

З. Фрейд підкреслював факт «насилницького закріплення психічного інфантілізму», що капсулює людину у відчутті меншовартості, безпорадності, неспроможності, спричиняє відмову від власного «Я», від власних бажань, прагнень та повну покору вимогам, які декларує релігія від імені Бога [16]. Подібних поглядів щодо розуміння психологічних витоків заперечення власного існування або омертвіння індивідуальності віруючого дотримувались Е. Фром та В. Райх. Зокрема, В. Райх стверджував, що віруючий змушений омертвити (самодепривувати) власні бажання та потяги, замінюючи їх релігійними цінностями заради отримання любові та схвалення Божества [11]. Визнання людиною власної нікчемності, обмеженості, безпорадності Е. Фром відносив до ознак мазохістичних тенденцій, які спрямовані на позбавлення власної особистості. Окрім цього, психоаналітик стверджував, що мазохістична особистість рятується від почуття ізоляції, стаючи частиною іншого індивіда, який керує нею [19], що яскраво ілюструє релігійна течія – юродство. Згідно з теологічними джерелами, юродство – це релігійне вірування, представники якого

взяли на себе один із подвигів християнського благочестя. Юродові відмовилися від благ і зручностей земного життя, переваг суспільного життя, не визнавали загальноприйнятних правил поведінки. Мазохістичні тенденції знаходили своє відображення в сприйнятті болю та страждання як божого дару, визначаючи це одним із способів врятування душі. Страждання є основою існування, головна мета життя – позбавлення власного Я, почуття самотності та слабкості, відчуття нікчемності [6].

У психодинамічній парадигмі проблема мазохізму пов'язується зі схильністю людини до балансування між відчуттям граней життя та смерті або тенденцій «до життя» і «до смерті». Оскільки виникнення феномену мазохізму асоціюється з домінуванням енергії «мортідо» (руйнівної) над «лібідо» (конструктивної), важливим є питання зв'язку релігійної віри з тенденцією «до психологічної смерті». Вперше у вітчизняній літературі феномен тенденції «до психологічної смерті» описаний Т. С. Яценко [27]. Згодом ця категорія стала предметом дослідження її послідовниці І. В. Калашник [4]. Згідно з психодинамічною теорією Т. С. Яценко, тенденція «до психологічної смерті» трактується як омертвіння, блокування чуттєвої сфери. Проявами психологічної смерті є відчуття невдоволення та розчарування, байдужість до життя, постійна втома, що супроводжується емоційними станами агресії, апатії, відчуттям не потрібності, меншовартості, приниженості, які є також характерними ознаками мазохізму [26]. На присутність у психіці суперечностей між потягами «до життя» та «до смерті» у своїх дослідженнях звернув увагу З. Фрейд. Учений зазначав, що для психічного життя суб'єкта характерним є наявність інстинкту любові, який слугує збереженню життя та інстинкту смерті (танатоса), що протидіє життю. У релігійному контексті це спрямованість до вічного життя та до омертвіння «Я» особи [16]. Поеднання тенденцій «до життя» та «до смерті» у релігійній вірі представлено в роботах В. В. Заневського, який стверджує, що «сила прощення гріхів містить у собі таку дієвість, що звідси не раз виростало переконання у цінності гріха, звільнення від якого сприяє очищенню душі» [3, 228]. Подібна позиція була заявлена в роботах австро-американського психолога Т. Рейка, який розглядав християнство та іудаїзм як специфічні форми мазохізму, які трактують покарання як зцілення і спасіння душі, що є шляхом до Раю [6].

Середньовічні флагеланти можуть служити прикладом крайнього прагнення до публічного випробування болю і задоволення, породжених релігійними і мазохістичними імпульсами. Флагеланство – релігійний рух (лат. Flagellare - «шмагати, січ, бити, мучити», лат. Flagellum - «бич, батіг»), який в якості одного із засобів умиротворення плоті використовували самобичування. Акцент у цій релігійній течії робився на самоприниженні, яке повинне обумовити прощення та реалізувати місію спокути. Флагеланти вважали,

що колективне самобичування має наблизити еру Царства Христа, яка врятує людство від катастрофи – повне його знищення. Таким чином, у цій релігійній течії мазохізм став не тільки способом спокути гріхів, але і способом специфічного виживання [12].

Тенденція «до психологічної смерті» у психіці віруючого має вияв у відчутті власної грішності та провини. У вірі спостерігається втеча від недосконалості, слабкості, що проявляється в тенденції до самопокарання та страждань, які є характерними для обряду самопожертвування. В контексті теми статті важливо розкрити етимологічне походження виразу «жертвувати» – «ставати святим». Е. Хамберт у своїх роботах, аналізуючи це поняття, зауважує, що «для того, щоб створити чи знайти символічний порядок і таким чином надати сенс життю (індивідуальному, природньому та соціальному), людина добровільно відмовляється від задоволення власних імпульсів та потреб» [6, с. 65], тобто добровільно себе самодепривує. Обряд самопожертвування є складовою багатьох релігійних течій, однак він найбільш яскраво відображений в релігійній культурі ацтеків: віддати своє життя під час війни, жінці померти під час пологів (віддати життя, щоб народити воїна) – надійних шлях

до Раю. Із самопожертвуванням пов'язували і жертвування власної крові, віддача себе в жертву богам. Ці мазохістичні тенденції аргументували тим, що, п'ючи жертвенну кров, боги чують людські молитви, а вміння витримувати біль та муки наближують їх до богів [12].

Для ілюстрації вищезазначеного представлено психомалюнки учасників груп активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), де зміст тем вказує на розп'яття (рис. 1); пошмаговану спину батогами (рис. 2); повішення (рис. 3); фізичну деформованість (рис. 4). Малюнки не тільки показують страждання, до яких причетний суб'єкт, але і наявність схильності до такого типу катувань, які архетипічно близькі до страждань в образі Ісуса Христа. Згідно з цим, мазохізм архетипічно навіяний релігійними мотивами всесвітнього страждальця, який без вини винний та спокутує гріхи інших людей. Подібні сюжети можна спостерігати у художніх репродукціях невідомих авторів, знайдених у мережі Інтернет: саморозп'яття (рис. 5); нанесення фізичної шкоди, про свідчить зображення крові (рис. 6); фіксованість стану, що переживає людина: біль, страждання (рис. 7).

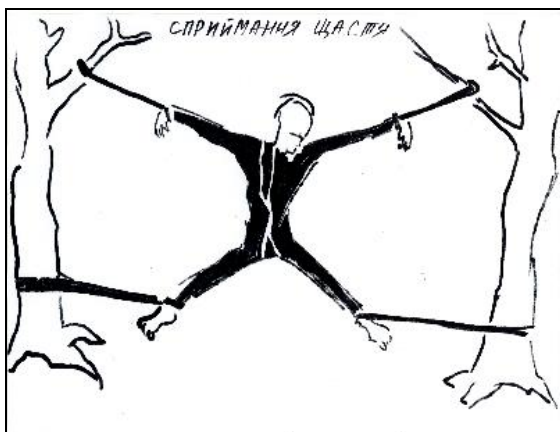

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

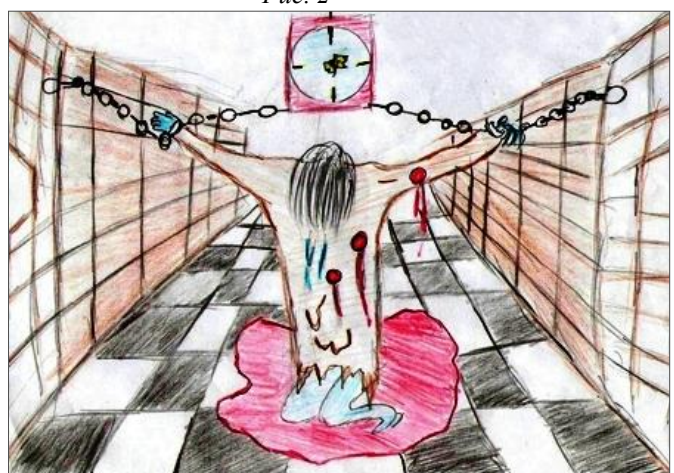

Рис. 4

Рис. 5 Нітхардт. Розп'яття

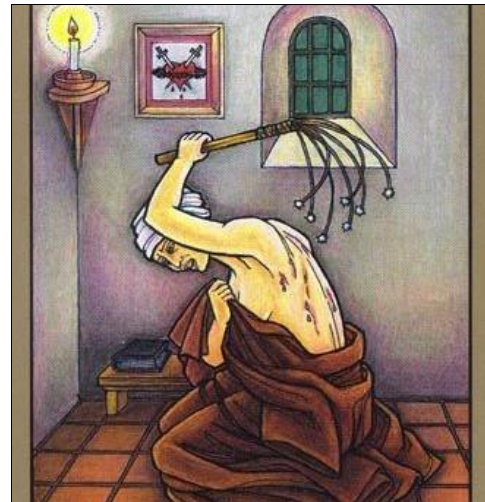

Рис. 6 Робота невідомого автора

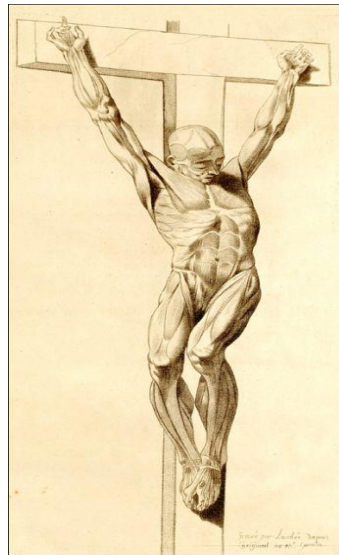

Рис. 7 Робота невідомого автора

Варто зазначити, що реальність віруючої особи є ідеалізованою (ілюзорною). Її особливість полягає в тому, що Бог стає для суб'єкта ідеальним заміщуючим об'єктом, який любить, дбає, опікується. Суб'єкт при цьому капсулюється в інфантильній позиції, зорієнтованій на очікування Божої допомоги. Релігійна віра веде до зниження відповідальності за власний вибір («все в руках Божих»), що є однією з головних умов для особистості, обтяженої мазохістичними нахилами. Т. С. Яценко зазначає, що за такою формою поведінки суб'єкта стоїть його ідеалізоване «Я», яке підкріплюється ідентифікацією з Богом. Високість власного «Я» забезпечується інтеграцією цінностей віруючого із цінностями, проголошуваними релігією [25].

На окрему увагу заслуговує психоаналітична робота з використанням картини М. Реріха «Мадонна Лаборіс» (рис. 8). У процесі діагностико-корекційної роботи з учасником групи АСПП із використанням картини (рис. 8) на питання: «Де ти себе відчуваєш?», протагоніст відповів: «У пеклі». Діалогічна взаємодія виявила відмову протагоніста від пропозиції «Мадонни» потрапити до Раю. Пояснення: «Я маю більше свободи дій в пеклі, відсутність обмежень, що знижує відповідальність за вчинки – там не має «доброгo чи поганого». Винен – лише грішник у цьому житті..., а в пеклі я вже ні в чому і нікому не винна, я там безгрішна, бо знаходжусь в оточенні рівних та вільних, хоча і страждених людей» [там само].

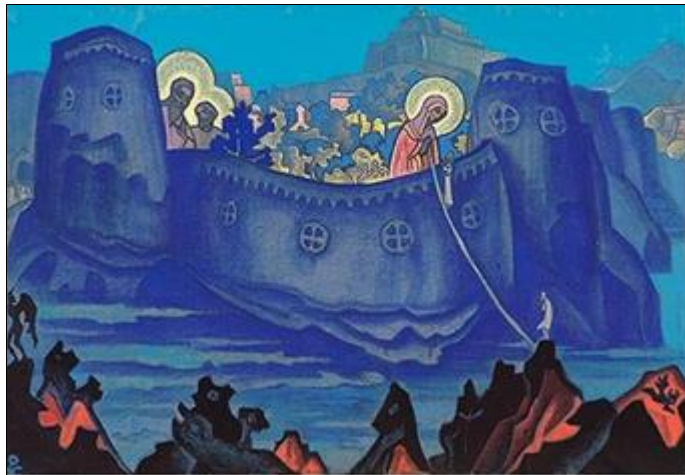

Рис. 8. М. Періх. Мадонна Лаборіс

Таким чином, у даному випадку феномен мазохізму в релігії відіграє роль ілюзії захисту («адаптації») від загострення проблем і обмежень, таких як страждання, смерть та почуття безпорадності. Основна мета мазохіста – позбутися тягара свободи, він готовий пожертвувати власними інтересами, індивідуальними рішеннями та відповідальністю, щоб знайти сенс життя і захист ущемленому «Я».

Аналіз концепцій та підходів до вивчення проблеми мазохізму у релігійних течіях дозволяє стверджувати, що цей феномен обумовлений прагненням звільнення, позбавлення від власної особистості з усіма її конфліктами і обмеженнями, при цьому його

індивідуальна ідентичність нівелюється у взаємодії з чимось вищим (в даному випадку Богом).

Дослідження глибинно-психологічних витоків виникнення мазохізму в релігії об'єктивує роль едіпового періоду розвитку у виникненні цього феномену у психіці суб'єкта. Мазохістичні тенденції дозволяють віруючому вивільнитися від напруги, зумовленої відчуттям немічності, меншовартості та приниженості. Проведене дослідження дозволило констатувати факт поєднання у феномені мазохізму суперечливих тенденцій «до психологічної смерті» та «до життя». Тенденція «до психологічної смерті» у психіці віруючої особи каталізується відчуттям грішності, провини, що має вияв у тенденції до самопокарання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блейхер В. М. Толковый словарь психиатрических терминов / В. М. Блейхер, И. В. Крук. – Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 640 с.
2. Венера в мехах. Л. фон Захер-Мазох. Венера в мехах. Ж. Делёз. Представление Захер-Мазоха. Фрейд. 3. Работы о мазохизме / Сост., пер. с нем. и франц. и комментарии А.В. Гараджи. – М.: РИК «Культура», 1992. – 380 с.
3. Зеноковский В. В. Об образе Божем в человеке / В. В. Зеноковский // Вопросы философии. – 2003. – № 12. С. 147-162.
4. Калашник І. В. Глибинно-психологічні витоки тенденції особистості до психологічної смерті: автореф. дис. ... канд. психол. наук / І. В. Калашник. – К. – 2008. – 20 с.
5. Катыльмов Л. Л. Словарь по сексологии / Л. Л. Катыльмов. – М.: Дрофа, 2007. – 112 с.
6. Коуэн Л. Мазохизм. Юнгианский взгляд / Л. Коуэн. – М.: Когито-Центр, 2005. – 255 с.
7. Лейбин В. М. Словарь-справочник по психоанализу / В. М. Лейбин. – М.: Питер, 2010. – 642 с.
8. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – 4-е изд. -

М.: АСТ МОСКВА; СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. – 811 с.

9. Оксфордский толковый словарь общей медицины, 2002 // Национальная психологическая энциклопедия, [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/480/word/mazohizm>

10. Педченко О. В. Глибинно-психологічні витоки релігійної віри та їх пізнання у процесі активного соціально-психологічного навчання: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. В. Педченко. – Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника.-Івано-Франківськ, 2011. – 20 с.

11. Райх В. Психология масс и фашизм / В. Райх. – СПб.; М.: Университетская книга АСТ, 1997. – 397 с.

12. Ранкур-Лаферрьер Д. Рабская душа России. Проблемы нравственного мазохизма и культ страдания / Д. Ранкур-Лаферрьер. – М.: Арт-Бизнес-Центр, 1996. – 325 с.

13. Рихард фон Крафт-Эбинг Половая психопатия / Р. фон Крафт-Эбинг. – М.: Книжный Клуб «Книголек», 2013. – 624 с.

14. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции / З. Фрейд. – СПб.: Питер, 2002. – 384 с.

15. Фрейд З. Влечения и их судьба / З. Фрейд. – М.: ЭКСМО–ПРЕСС, 1999. – 432 с.

16. Фрейд З. Недовольство культурой / З. Фрейд. – М.: Ренессанс, 1992. – 296 с.

17. Фрейд З. Экономическая проблема мазохизма / З. Фрейд // Психоанализ. – К.: Міжнародний інститут глибинної психології, 2011. – № 1 (15). – С. 8-19

18. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – Минск: ООО Попурри, 1999. – 624 с.

19. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М.: АСТ, 2009. – 300 с.

20. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М.: Республика, 1998. – 430 с.

21. Шапар В. Психологічний тлумачний словник. Близько 2500 термінів / В. Шапар. – Харків: Прапор, 2004. – 460 с.

22. Яценко Т. С. Методология глубинно-коррекционной подготовки психолога / Т. С. Яценко, А. В. Глузман. – Днепропетровск: Инновация, 2015. – 394 с.

REFERENCES

1. Bleykher, V. M., Kruk, I. V. (1995). *Tolkovyy slovar psikhiatricheskikh terminov [Dictionary of psychiatric terms]*. Voronezh: NPO «MODJeK» [in Russian].

2. Freud, Z. (1992). *Venera v mekhakh. L. fon Zaher-Mazoh. Venera v mehah. Zh. Deljoz. Predstavlenie Zaher-Mazoha. Raboty o mazohizme [Venus in furs. L. von Sacher-Masoch. Venus in furs. Zh. Delyoz. Sacher-Masoch's representation. Freud. H. Works about masochism]*. Moscow: RIK «Kul'tura» [in Russian].

3. Zenokovskiy, V. V. (2003). Ob obraze Bozhem v cheloveke [About an image god's person]. *Voprosy filosofii – Issues of Philosophy*, 12, 147-162 [in Russian].

4. Kalashnyk, I. V. (2008). Hlybyнно-psykholohichni vytoky tendentsii osobystosti do psykholohichnoi smerti [The deep psychological origins of the tendency of personality and psychological death]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev [in Ukrainian].

5. Katalymov, L. L. (2007). *Slovar po seksologii [The dictionary on sexology]*. Moscow: Drofa [in Russian].

6. Kouen, L. (2005). *Mazohizm. Yungianskiy vzglyad [Masochism. Jungian approach]*. Moscow: Kogi-Centr [in Russian].

7. Leybin, V. M. (2010). *Slovar-spravochnik po psihoanalizu [The dictionary reference on psychoanalysis]*. Moscow: Piter [in Russian].

8. Mesheryakov, B. G. & Zinchenko, V. P. (2009). *Bolshoy psikhologicheskii slovar [Big psychological dictionary]*. Moscow: AST MOSKVA; Saint Petersburg: Praim-EVROZNAK [in Russian].

9. Oksfordskiy tolkovyy slovar obshhey meditsyny [Oxford medical dictionary] (2002). *Natsionalnaya psikhologicheskaya entsiklopediya – National psychological encyclopedia*. Retrieved from: <http://vocabulary.ru/dictionary/480/word/mazohizm> [in Russian].

23. Яценко Т. С. Основы глубинной психокоррекции: феноменология, теория і практика : [навч. посіб.] / Т. Яценко. – К.: Вища шк., 2006. – 382 с.

24. Яценко Т. С. Психоаналитическая интерпретация комплекса тематических психорисунков (глубинно-психологический аспект) / Т. Яценко, Я. Кмит, Л. Мошенская. – М.: СИП РИА, 2000. – 192 с.

25. Яценко Т. С. Самодепривация психики та дезадаптація суб'єкта: монографія / Т. С. Яценко, В. І. Бондар, І. В. Євтушенко, М. М. Кононова, О. Г. Максименко. – К.: Вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2015. – 280 с.

26. Яценко Т. С. Глибинна психологія: діагностика та корекція тенденції до психологічної смерті: навч. посіб. / Т. С. Яценко, О. В. Глузман, І. В. Калашник. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – 204 с.

27. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей / Т. С. Яценко. – К.: Вища школа, 1987. – 110 с.

10. Pedchenko, O. V. (2011). Hlybyнно-psykholohichni vytoky relihiinoi viry ta yikh piznannia u protsesi aktyvnoho sotsialno-psykholohichnoho navchannia [Deep psychological roots of religious faith and their knowledge in the active socio-psychological training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

11. Raykh, V. (1997). *Psikhologiya mass i fashizm [Psychology of populace and fascism]*. Saint Petersburg; Moscow: Universitetskaya kniga AST [in Russian].

12. Rankur-Laferrer, D. (1996). *Rabskaya dusha Rossii. Problemy нравstvennogo mazohizma i kult stradanija [Slave soul of Russia. Problems of moral masochism and cult of suffering]*. Moscow: Art-Biznes-Centr [in Russian].

13. Rihard, von Kraft-Jebing (2013). *Polovaya psikhopatiya [Sexual psychopathia]*. Moscow: Knizhnyy Klub «Knigovek» [in Russian].

14. Freyd, Z. (2002). *Vvedenie v psikhoanaliz. Lektsii [Introduction to psychoanalysis. Lectures]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

15. Freyd, Z. (1999). *Vlecheniya i ikh sudba [Inclinations and their destiny]*. Moscow: JeKSMO-PRESS [in Russian].

16. Freyd, Z. (1992). *Nedovolstvo kulturoy [Discontent with culture]*. Moscow: Renesans [in Russian].

17. Freyd, Z. (2001). *Ekonomicheskaya problema mazohizma [Economic problem of masochism]*. *Psihoanaliz – Psychoanalysis*, 1 (15), 8-19. Kiev: Mizhnarodnyi institut hlybyнноi psykholohii [in Ukrainian].

18. Fromm, E. (1999). *Anatomiya chelovecheskoy destruktivnosti [Anatomy of human disruptiveness]*. Minsk: ООО Попурри [in Belarus].

19. Fromm, E. (2009). *Begstvo ot svobody [Escape from freedom]*. Moscow: AST [in Russian].

20. Fromm, E. (1998). *Dusha cheloveka [Soul of a person]*. Moscow: Respublika [in Russian].
21. Shapar, V. (2004). *Psykhologichnyi tlymachnyi slovnyk. Blyzko 2500 tepminiv [Psychological Dictionary. About 2,500 terminiv]*. Kharkiv: Ppapop [in Ukrainian].
22. Yatsenko, T. S. & Gluzman, A. V. (2015). *Metodologiya glubinno-korreksionnoy podgotovki psikhologa [Methodology of deep and correctional training of psychologists]*. Dnepropetrovsk : Innovacija, [in Ukrainian].
23. Yatsenko, T. S. (2006). *Osnovy hlybynnoi psikhokoreksii: fenomenolohiia, teoriia i praktyka [Fundamentals of deep psychocorrection, phenomenology, theory and practice]*. Kiev: Vyshcha shk. [in Ukrainian].
24. Yatsenko, T. S., Kmit, Ja. & Moshenskaya, L. (2000). *Psikhoanaliticheskaya interpretatsiya kompleksa tematicheskikh psikhorisunkov (glubinno-psikhologicheskii aspekt) [Psychoanalytic interpretation of a complex of thematic psychodrawings (deep and psychological aspect)]*. Moscow: SIP RIA [in Russian].
25. Yatsenko, T. S., Bondar, V. I., Yevtushenko, I. V., Kononova, M. M. & Maksymenko, O. H. (2015). *Samodepryvatyia psykhyky ta dezadaptatsiia subiekta: monohrafiia [Samodepryvatyia mental and exclusion of the subject: monograph]*. Kiev : Vyd-vo Drahomanov NPU [in Ukrainian].
26. Yatsenko, T. S. Hluzman, O. V. & Kalashnyk, I. V. (2008). *Hlybynna psykholohiia: diahnozyka ta korektsiia tendentsii do psykholohichnoi smerti [Depth psychology: diagnosis and correction of the trend towards psychological death]*. Yalta : RVV KHU [in Ukrainian].
27. Yatsenko, T. S. (1987). *Sotsialno-psikhologicheskoe obuchenie v podgotovke budushchikh uchiteley [Social and psychological education in training of future teachers]*. Kiev: Vyshha shkola [in Russian].

*Наталья Александровна Иванова,
аспирант кафедры глубинной коррекции и психосоциальной реабилитации,
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого,
бульвар Шевченко, 81, г. Черкассы, Украина*

РЕЛИГИОЗНЫЕ МОТИВЫ ПРОЯВЛЕНИЯ МАЗОХИЗМА В ПСИХОДИНАМИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЕ

В статье представлена проблема мазохизма в ракурсе психодинамической теории, которая сосредоточена на целостном познании психики в ее сознательных и бессознательных аспектах. В статье дается общий анализ феномена мазохизма как предмета психологического исследования, основные подходы к пониманию. Особое внимание уделяется исследованию внутренних (бессознательных) детерминант, которые обуславливают появление мазохистских тенденций, связанных с эдипальным периодом развития субъекта. Эдипальные факторы создают невозможность единства субъекта с либидными объектами, которые формируют чувство неполноценности, вины и готовности к самонаказанию. Последнее проявляется в деструктивных формах поведения, к которым относится феномен мазохизма. Особенностью этого явления является сочетание противоположных тенденций: умение подчинять и быть подчиненным, желание жить вечно и умертвить себя. Доказана связь между религиозной верой и стремлением к самонаказанию, вызванная бессознательным чувством вины, которое передается через образ распятия и других подобных символов. Мазохизм в религии предусматривает освобождение от стресса (неудовлетворенность) в связи с чувством бессилия, неполноценности и унижения. В статье сделан акцент на наличии противоречий между тенденциями «к жизни» и «к смерти». Подчеркивается роль тенденции «к психологической смерти» в психике верующего, что отражено в смысле греховности и вины, которые приводят к появлению феномена мазохизма в религии. Также рассматриваются различные религиозные группы в качестве специфической формы мазохизма. Мазохистские тенденции в религиозной вере вызывают отторжение собственного «Я», желаний и импульсов, которые заменяются значениями, что декларирует религия Бога. В статье рассматривается психодинамическое видение проблемы, что делает акцент на эдипальной зависимости, которая обуславливает феномен жертвы.

Ключевые слова: активное социально-психологическое познание (АСПП), глубинное познание, эдипальная зависимость, мазохизм, чувство вины, психодинамическая теория, религия, религиозные течения, самодеривация, самонаказание, тенденция «к психологической смерти».

*Nataliia Ivanova,
post-graduate student,
Department of Depth Correction and Psychosocial Rehabilitation,
The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
81, Shevchenko Boulevard, Cherkasy, Ukraine*

RELIGIOUS MOTIVES AND FORMS OF MASOCHISM MANIFESTATION ACCORDING TO THE PSYCHODYNAMIC PARADIGM

The article deals with the issue of masochism in terms of the psychodynamic theory, which is focused on a holistic knowledge of the psyche in its conscious and unconscious aspects. Special attention is paid to the research of internal (unconscious) determinants causing proneness to masochism associated with Oedipus period. Oedipus factors make the

unity of an individual with libido objects impossible, which results in the inferiority complex, guilt and willingness to self-punishment. The latter is manifested in destructive forms of behaviour, which involve the phenomenon of masochism. Its peculiarity is the combination of the opposite trends: the ability to obey and be obeyed, the desire to live forever and commit a suicide. There are bonds between masochism and self-deprivation. The relation between religious belief and tendency to self-punishment is caused by unconscious guilt, which is associated with the image of the crucifixion and other similar symbols. Masochism in religion provides release from stress (dissatisfaction), due to infirmity, inferiority and humiliation. There are contradictions between the tendency towards living and the tendency towards dying. The tendency for psychological death in the psyche of a believer is reflected in the sense of sinfulness and guilt leading to masochism manifestation in religion. Various religious groups as a specific form of masochism have been considered in the paper. Masochistic tendencies in religious belief cause the rejection of oneself, one's desires and impulses, which are replaced by the values declared by the religion. It has been concluded that Oedipus dependence causes the phenomenon of a victim.

Keywords: active psychosocial cognition (APSC), profound knowledge, Oedipus dependence, masochism, guilt, psychodynamic theory, religion, religious groups, self-deprivation, self-punishment, the tendency for "psychological death".

Подано до редакції 01.09.2016

УДК: 159.922.8

Тетяна Володимирівна Коломієць,
кандидат психологічних наук,
асистент кафедри соціальної та практичної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна

РОЗВИТОК ЕМПАТІЙНОЇ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті презентовано авторську програму психологічного сприяння розвитку емпатійної міжособистісної взаємодії в юнацькому віці. Теоретично обґрунтовано її структуру та методи. Подано основні результати апробації програми. Визначено її ефективність з урахуванням тендерних особливостей та хронологічної динаміки розвивального впливу.

Ключові слова: емпатійна міжособистісна взаємодія, програма сприяння розвитку емпатійної міжособистісної взаємодії, соціально-психологічний тренінг, формувальний експеримент, юнацький вік.

Інформаційна перенасиченість сучасного суспільства, темп та ритм життя все частіше призводять до нівелювання значущості істинно людських взаємин, втрати здатності бачити «Людину» в людині. Наслідки такого знецінення Іншого сьогодні можна спостерігати в глобальних масштабах: тероризм, війни, жорстокість, байдужість тощо. Саме тому пошук ефективних методів становлення антропоцентричної спрямованості людської свідомості, розвиток ціннісного ставлення до Іншого, підвищення гармонійності людських взаємин є як ніколи актуальними для сучасної психологічної науки.

Метою статті є презентація основних результатів апробації авторської програми сприяння розвитку емпатійної міжособистісної взаємодії як особливої форми реалізації людиноцентричних взаємин.

Теоретичний аналіз існуючих наукових досліджень з окресленої проблематики показав, що досить дієвим механізмом гуманізації міжособистісної взаємодії є емпатійність [1-7 та ін.]. Результати наших попередніх робіт показали, що розвинена емпатій-

ність як інтегративна якість особистості обумовлює когнітивну, емоційну, мотиваційну та ціннісно-смыслову центрованість особистості на Іншому (на його думках, переживаннях, потребах, мотивах поведінки тощо). Такий альтероцентризм, який має місце у кожному компоненті міжособистісної взаємодії, сприяє встановленню взаєморозуміння, адекватного емоційного реагування, смислової єдності тощо, що зрештою й робить емпатійну взаємодію більш адекватною, ефективною, розвиненою, порівняно з неемпатійною.

Аналіз існуючих програм розвитку емпатії (соціально-психологічні тренінги розвитку емпатії О. В. Алпатової [1], М. В. Барни [3], Л. П. Журавльової [5], О. М. Юдіної [7], кінотренінг актуалізації емпатії особистості А. Е. Ахмедзянової [2] та ін.) показав, що усі вони спрямовані на розвиток емпатійності як якості особистості, нас же більшою мірою цікавив розвиток практичних навичок адекватної емпатійної взаємодії. Саме тому перед нами постало завдання розробки власної програми, що розра-